

MAMLAKATDA KORPORATIV BOSHQARUVNING RIVOJLANISHI

Maxmudov Baxtiyor Maxmudjon o'g'li

*O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Biznes va tadbirkorlik
oliy maktabi magistranti*

Annotatsiya: Ushbu maqolada davlatning korxonalarni boshqarish ishtirokchisi sifatidagi roli va ahamiyati, ular faoliyatiga korporativ boshqaruv tamoyillari va usullarini joriy etishning ijobiy natijalari ko'rib chiqiladi. Shuningdek, davlat ishtirokidagi korxonalarda korporativ boshqaruvni rivojlantirishning o'ziga xos xususiyatlari ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: boshqaruv, investor, korporativ boshqaruv, davlat mulki, xususiy mulk, qimmatli qog'ozlar.

Аннотация: В статье рассматриваются роль и значение государства как участника управления предприятиями, а также положительные результаты внедрения принципов и методов корпоративного управления в их деятельность. Также были рассмотрены особенности развития корпоративного управления на государственных предприятиях.

Ключевые слова: управление, инвестор, корпоративное управление, государственная собственность, частная собственность, ценные бумаги.

Hozirgi vaqtda jamiyatning korporativ boshqaruv muammosiga va bozor munosabatlarini rivojlantirishga qiziqishi jadal o'sib bormoqda. Bunday holatning sababi shundaki, korporativ boshqaruv masalalari bugungi kundagi global iqtisodiyotning eng xarakterli hodisalari bilan chambarchas bog'liq. Bularga quyidagilar kiradi:

iqtisodiyotda xususiy sektorning rolini oshirish;

globallashuv va jahon iqtisodiyotining kengayish tendensiyasining kuchayishi;

kompaniyalar uchun raqobatning yangi shartlari va tadbirkorlikni rivojlantirish.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh. Mirziyoyev: "Maqsadimiz – yurtdoshlarimiz orasidan yuz minglab mulkdorlar va aksiyadorlarni yaratishdir. O'zbekiston fuqarolari o'z jamg'armalarini sarmoyaga kiritish, yuqori daromad olish imkoniyatiga ega bo'lishi kerak. Shu o'rinda takrorlashni o'rinli, deb o'ylayman: xalq boy bo'lsa, davlat ham boy va kuchli bo'ladi".

Keyingi yillarda O'zbekistonda korporativ boshqaruv milliy tizimini rivojlantirish bo'yicha keng ko'lamli islohotlar amalga oshirildi, ulardan birinchi navbatda

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

korporativ boshqaruvning zamonaviy usullarini joriy etish va aksiyadorlik jamiyatlari faoliyati samaradorligini tubdan oshirishga qaratilgan;

aksiyadorlik jamiyatlariga xorijiy investitsiyalarni keng jalb etish;

ularning ochiqligi va investitsion jozibadorligini ta'minlash;

korporativ boshqaruv tizimi tamoyillari va yondashuvlarini tubdan o'zgartirish va unga zamonaviy bozor iqtisodiyotiga xos bo'lgan real xususiyatni berish.

2020-yilning yanvar-dekabr oylarida respublikada 842 ta korxona va obyekt xususiylashtirildi (dasturiy va nodastur ob'yektlarni hisobga olgan holda).

Eng ko'p xususiylashtirilgan ob'ektlar Toshkent viloyatida – 117 ta ob'ekt (respublika bo'yicha umumiy xususiylashtirilgan ob'ektlarning 13,9 foizi), Farg'ona viloyatida – 112 ob'ekt (13,3 foiz), Andijon viloyatida – 111 ob'ekt (13,2 foiz), Namangan viloyatida (9,7 foiz) Qoraqalpog'istonda – 9,7 foiz ob'ektda xususiylashtirilgan. ob'ektlar (8,0%), Qashqadaryo viloyati 64 ta (7,6%) (1-jadval).

1-jadval

2020 yilda O'zbekiston hududlari bo'yicha korxonalarni xususiylashtirishning asosiy ko'rsatkichlari

Xususiylashtirilgan korxona va obyektlar soni			Davlat aktivlarini sotishdan tushgan mablag'lar	
Birlik	Jami %	Mln.so'm	Jami %	
O'zbekiston Respublikasi	842	100	399540,9	83,2
Qoraqalpog'iston Respublikasi	67	8	3378,3	0,7
Andijon	111	13,2	5640,7	1,2
Buxoro	47	5,6	25229,9	5,3
Jizzax	37	4,4	5248,1	1,1
Qashqadaryo	64	7,6	3498,3	0,7
Navoiy	29	3,4	10591,6	2,2
Namangan	77	9,1	32370,7	6,7
Samarqand	34	4	8645,3	1,8
Surxondaryo	60	7,1	6463,9	1,4
Sirdaryo	26	3,1	1451,4	0,3
Toshkent viloyati	117	13,9	11267,3	2,3

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

Farg'ona	112	13,3	19342,1	4
Xorazm	31	3,7	3781,1	0,8
Toshkent shahri	30	3,6	262632,2	54,7

Xususiylashtirilgan davlat mulki tarkibida eng katta ulush mahalliy davlat hokimiyati organlarining ob'ektlariga to'g'ri keladi - 574 ta ob'ekt (respublika bo'yicha xususiylashtirilgan ob'ektlar umumiy sonidan 68,2%), Uy-joy kommunal xizmat ko'rsatish vazirligi - 80 ta ob'ekt (9,5%), Sog'liqni saqlash vazirligi - 59 ta ob'ekt (7%), Davlat mulkini boshqarish agentligi - Ta'lim vazirliklari - 19 ta ob'ekt (2,3%), Moliya vazirligi - 16 ta ob'ekt (1,9%).

Bundan tashqari, xorijiy investorlarga bir qator imtiyozlar berildi, dividendlar va daromad solig'i to'lashdan ozod etilgani ularning tadbirkorlik faoliyati uchun qulay shart-sharoit yaratdi.

2-jadval

O'zbekiston misolida korporativ boshqaruv amaliyotining rivojlanish bosqichlari

	Yillar	Nomi	Konsepsiyasi	Natijasi
	1990–1992	Mulk munosabatlarining shakllanishi	Mulk munosabatlarining huquqiy tomonlarini shakllantirish	Tadqiqotlar korporativ boshqaruvning asosiy tamoyillarini tushunishga kirishdi
	1993–1997	Mulk munosabatlarini isloh qilish	Birinchi aksiyadorlik jamiyatlarining evolyutsiyasi	Aksiyadorlik jamiyatlarining qonuniy huquqlarini himoya qilish chora-tadbirlari to'g'risidagi qonunni qabul qilish
	1998–2002	Korporativ boshqaruv munosabatlarini isloh qilish	O'zbekistonda korporativ boshqaruv islohotlarining to'liq amalga oshirilishi	Aksiyadorlik jamiyatlarida korporativ boshqaruv tamoyillarini qo'llash. Fond birjalarini yaratish

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIY TAFAKKUR VA INNOVATION G'OYALAR

	2003– 2007	Korporativ boshqaruv tizimini takomillashtirish	Korporativ boshqaruvga turli yondashuvlarning evolyutsiyasi. Korporativ boshqaruvning ahamiyati mulkchilik sinfining kengayishi bilan saqlanib qoladi	Aksiyadorlik jamiyatlari faoliyati sezilarli darajada kengaydi
	2008– 2010	Xalqaro korporativ boshqaruv xarakteristikalarini tamoyillarini qo'llash	Mahalliy va xorijiy investorlarni rag'batlantirish tizimini yaratish	Jahon moliyaviy inqirozining ta'siri bartaraf etildi, bu esa investitsiya muhitining jozibadorligini oshirmoqda
	2011– 2014	Sog'lom raqobatni yaratish va mulk egalarining mablag'larini yo'q qilish	Davlat ishtirokida korporativ boshqaruv o'z infratuzilmasini rivojlantirdi	Investorlar kapitalining xavfsizligini ta'minlash
	2015	Korporativ boshqaruv sharoitlarini yaxshilash yo'llarini aniqlang	Korporativ boshqaruv kodeksi joriy etildi	Xorijiy kompaniyalarning korporativ boshqaruvi tamoyillarini o'rganish
	2016– 2020	Davlat aksiyadorlik jamiyatlarida korporativ boshqaruvni takomillashtirish	Korporativ boshqaruv kodeksi normalari va qoidalarini barcha kompaniyalarda joriy etish, ijro etuvchi organ faoliyati samaradorligi ustidan ichki va tashqi nazoratni ta'minlash.	Iqtisodiyotni rivojlantirishda strategik rol o'ynaydigan va muhim ahamiyatga ega bo'lgan davlat ulushiga ega bo'lgan korxonalarning aksiyadorlik jamiyatlari shaklida

			saqlanib, ularning ishini korporativ boshqaruvning xalqaro standartlariga qat'iy muvofiq ta'minlaydi.
--	--	--	---

O'zbekistonda korporativ boshqaruv tamoyillarini joriy etish va amalga oshirish jarayonini rivojlanishning har bir bosqichining o'ziga xosligi va xususiyatlarini tushunish uchun muhim bo'lgan yetti bosqichga bo'lish yo'li bilan o'rganish mumkin.

O'zbekistonda korporativ boshqaruvning shakllanish tarixi bir qator qonun hujjatlariga borib taqaladi. Bu boradagi birinchi qonunlardan biri "Aksiyadorlik jamiyatlari va aksiyadorlar huquqlarini himoya qilish to'g'risida"gi qonundir (1996-yilda qabul qilingan, 2014-yilda qayta ko'rib chiqilgan). Ushbu qonun korporatsiyalarni yaratish bo'yicha ko'rilishi kerak bo'lgan rasmiy qadamlarni, kompaniyalarni boshqarish va faoliyat yuritish tamoyillarini, ijro etuvchi organlar va manfaatdor tomonlar o'rtasidagi o'zaro hamkorlik tamoyillarini belgilaydi. Shuningdek, u aksiyadorlarning asosiy huquqlarini belgilab beradi, qimmatli qog'ozlar bozori ishtirokchilarini belgilaydi, korxonalar va investorlarning huquqlarini himoya qilish choralari ko'radi, shu bilan O'zbekistonda korporativ boshqaruvning huquqiy tuzilmasini shakllantiradi.

O'zbekistonda korporativ boshqaruvning asosiy tamoyillari milliy, boshqaruv va nazoratning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda mazkur qonunda belgilab berilgan. Ushbu qonunning qabul qilinishi O'zbekistonda bozor munosabatlarining ijobiy rivojlanishiga olib kelgan.

Qonunda aksiyadorlik jamiyatlari faoliyati, ularni qayta tashkil etish, tugatish, jamiyatni boshqarish, aksiyadorlik jamiyatining qimmatli qog'ozlari, foyda va dividendlarni taqsimlashning aniq holatlari aniq belgilangan. 2014 yilda quyidagi qonun hujjatlariga ba'zi o'zgartirishlar kiritildi.

Korporativ boshqaruv tizimi ishlab chiqarishni rivojlantirishning mutanosib strategiyasini ishlab chiqish, yangi mahsulotlar ishlab chiqarishni o'zlashtirish va boshqaruvning ilg'or shakllarini joriy etish masalalarida yuqori va ijro etuvchi boshqaruv organlarining sa'y-harakatlarini birlashtirishga imkon beradigan ushbu vazifalarni muvaffaqiyatli hal qilish uchun keng istiqbollarni ochib beradi. Shu bois 2021-2025-yillarda davlat ishtirokidagi korxonalarni boshqarish va isloh qilish strategiyasida davlat aktivlarini boshqarishning ustuvor yo'nalishlari qatorida davlat ishtirokidagi korxonalarning bozor sharoitiga to'liq o'tishini ta'minlash, ular

faoliyatiga korporativ boshqaruvning zamonaviy usullarini to'liq tatbiq etish zarurligi qayd etilgan.

Xulosa o'rnida shuni ta'kidlash mumkinki, so'nggi yetti yilda respublika rahbariyati tomonidan ushbu yo'nalishda amalga oshirilgan chora-tadbirlar korporativ boshqaruv tizimini rivojlantirish uchun keng imkoniyatlar yaratdi va bu, o'z navbatida, davlat aktivlarini boshqarish samaradorligini sezilarli darajada oshiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Mallin C. International corporate governance: a case study approach. - Northampton, USA: Edward Eldar Publishing Ltd., 2016. – 247 p.
2. Указ Президента Республики Узбекистан от 20 мая 2015 года №ПП-4720 «О мерах по внедрению современных методов корпоративного управления в акционерных обществах». Lex.uz. [Электронный ресурс]. URL: <https://lex.uz/docs/4818727>.
3. Официальный сайт Государственного комитета Республики Узбекистан по статистике. [Электронный ресурс]. URL: <http://www.stat.uz>.
4. Закон Республики Узбекистан (1996 г.) № ЗРУ-223 «Об акционерных обществах и защите прав акционеров». Lex.uz. [Электронный ресурс]. URL: <https://lex.uz/docs/14667>.
5. Постановление Президента Республики Узбекистан от 17 октября 2016 года №ПП-2635 «О мерах по дальнейшему совершенствованию корпоративного управления в акционерных обществах с преобладающей долей государства». Lex.uz. [Электронный ресурс]. URL: <https://lex.uz/docs/3099259>.
6. Статистика Узбекистана. Официальный сайт Всемирного банка. [Электронный ресурс]. URL: <https://data.worldbank.org/country/uzbekistan?locale=ru>.